Ігуменскі тракт
№ 24 (222)

Год малой радзімы

«Каб мы не забывалі адзін аднаго»

Краязнаўчым сустрэчам — быць!

КРАЯЗНАЎСТВА — справа апантаных. Ім займаюцца тыя, хто насамрэч любіць сваю родную мясцовасць і гатовы ўкласці сілы і час у тое, каб лепш зразумець, адчуць, даведацца, што ўяўляе сабой аб'ект гэтай любові. «Краязнаўчая прэзентацыя першага Года малой радзімы», якая гэтымі днямі прайшла ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі, сабрала разам такіх неабыякавых людзей, з іскрынкай у вачах, з сапраўдным агнём даследчыка ў душы. Адметна і тое, што гэты год — толькі першы. Следам за ім будзе яшчэ два гады, афіцыйна прысвечаныя малой радзіме.

— Без чалавека, без апантанай асобы, якая займаецца краязнаўствам, яно не было б на такім узроўні, як сёння, — мяркуе адзін з вядучых краязнаўчай прэзентацыі, **дырэктар — галоўны рэдактар Выдавецкага дома «Звязда» Павел СУХАРУКАЎ.** — Шкада, што выдатныя вынікі такой працы не ўсе разумеюць і бачаць. Выдатна і тое, што кожны з нас лічыць сваю малую радзіму самай прыгожай... Дзякуй усім, хто вывучае родную мясцовасць, папулярызуе веды пра яе, і тым самым робіць нашу краіну яшчэ лепшай.

Прысутныя не толькі падводзілі вынікі года, які прайшоў. Многае ўжо цяпер планавалася наперад. Так **старшыня «Беларускага фонду культуры» Тадэвуш СТРУЖЭЦКІ** падзяліўся сваімі планамі:

— Краязнаўцы адкрываюць для нас многія малавядомыя рэчы, выклікаюць сапраўднае захапленне. А далей усё залежыць ад кожнага чалавека — як далёка мы пойдзем у далейшым вывучэнні, ці наведаем месца. Будзем уносіць прапановы аб правядзенні ў наступным годзе Рэспубліканскай краязнаўчай канферэнцыі. Мы да гэтага гатовы, ёсць дастаткова зацікаўленых людзей, можна падрыхтаваць дзясяткі цікавых дакладаў — і зрабіць гэта публічна, шырока. А на канферэнцыі яшчэ раз вярнуцца да даўняй ідэі Рэспубліканскага краязнаўчага таварыства. Ёсць і іншыя думкі, якія варта было б зноў агучыць — гэта аднаўленне і працяг унікальнага навукова-даследчага выдавецкага праекта «Памяць». Дзякуючы яму былі напісаны гістарычныя даведнікі аб усіх раёнах нашай краіны. Але сёння, мы ўпэўнены, застаецца яшчэ шмат белых плямаў, якія выявіліся дзякуючы краязнаўчай дзейнасці. Ёсць шмат новых цікавых гістарычных фактаў, якія патрабуюць асэнсавання і, самае галоўнае, захавання для гісторыі. Таксама мяркую, што ў Нацыянальнай бібліятэцы трэба зрабіць паўнавартасны фонд краязнаўчай літаратуры. Бо тое, што захоўваецца ў фондах бібліятэкі, — толькі частка таго, што выдалі краязнаўцы. А іх кнігі насамрэч з'яўляюцца вельмі карыснымі для даследчыкаў і навукоўцаў. Праз стварэнне такога фонду будзе фарміравацца больш поўная палітра краязнаўчай дзейнасці ў нашай краіне. Хачу звярнуць увагу, што нам трэба вельмі ашчадна ставіцца да тых вёсак, сяліб, якія знікаюць. Бо сапраўды многія з іх зносяцца бульдозерамі. А разам з імі прападаюць і ўнікальныя экспанаты, якія з'яўляюцца незваротнымі. Здавалася б, самая лепшая крыніца для фарміравання фондаў краязнаўчых музеяў — гэта даследаванне такіх будынкаў, якія разбураюцца і не маюць гаспадароў — гэта трэба даказваць і ў сябе на месцах, і на ўзроўні рэспублікі. Наша гісторыя нашмат больш багатая, чым мы сёння ўяўляем.

Фота Кастуся ДРОБАВА.

Краязнаўства, памяць пра сваю малую радзіму — яно і ў гаворках, агульных успамінах блізкіх людзей ці цяпер ужо проста знаёмых. Памяць ажывае, калі ёсць той, хто памятае. Пра гэта расказаў **галоўны рэдактар «Краязнаўчай газеты» Уладзімір ГІЛЕП**:

— Мы, магчыма, забылі тыя фэсты, якія раней былі ў кожнай вёсцы. На маёй малой радзіме ў Капыльскім раёне таксама ладзіўся такі фэст. Гэта быў дзень 12 верасня, калі ў вёску з'язджаліся ўсе родзічы. Пазней такія зборы забаранілі. Сёння трэба аднавіць гэтую традыцыю, вярнуцца да сходкі людзей, каб мы не забывалі адзін аднаго. Я раз на год бываю ў роднай вёсцы: у такія моманты адчуваеш, як людзі хочуць цябе бачыць, і ты іх хочаш бачыць. Нешта мы пачалі забываць гэту векавечную традыцыю беларусаў — пэўна, XXI стагоддзе накладае свой адбітак. Варта адзначыць, што кожны сельсавет павінен думаць пра тое, што, калі на месцы вёскі і пройдзе бульдозер, там павінен стаяць камень, на якім будуць напісаны прозвішчы людзей гэтай вёскі. Я сваю радню з пачатку XVIII стагоддзя ведаю. А прозвішчы жыхароў сваёй вёскі ведаю ўсе — яны захаваліся да сённяшняга дня. Нашы з вамі прозвішчы — гэта самы цікавы помнік для гісторыі. У Год малой радзімы трэба паглыбляцца ў такія тэмы.

Цікавы промысел на сваёй Бацькаўшчыне апантана адраджае **Іван ВОСІПАЎ**. Ён нават аграсядзібе даў адпаведную арыгінальную назву — «Братэрства босых бортнікаў»...

— Дваццаць гадоў я займаюся вывучэннем не толькі тэмы бортніцтва, але і сваёй роднай вёскі, — кажа Восіпаў. — Таксама я вылучыў для сябе такі кірунак, як вывучэнне лакальнай культуры — гэта ўсё тое, што датычыцца самой вёскі, яе адносін з іншымі рэгіёнамі. За гэты час было назбірана шмат матэрыялу. Пакуль я пішу адну кнігу: ужо назбіраны звесткі пра тую нематэрыяльную спадчыну, якая існавала раней, існуе зараз, захоўваецца носьбітамі... У дзяцінстве я жыў і працаваў у вёсцы з бабуляй і дзядулем — і кароў пасвіў, і сена зграбаў, і шмат іншага рабіў. Таму вырашыў сабраць звесткі пра вясковы лад — для тых, хто жыў там раней, цяпер жыве ці будзе жыць! І данесці свой пасыл калі не да ўсіх, то да тых, хто звязаны з гэтым месцам. Зараз я раблю кнігу, у якой апісаў метады здабычы рыбы, мясціны, дзе можна гэта зрабіць, прылады, якімі можна карыстацца. Я займаўся гэтым разам з дзедам і бацькам, калі быў малы, — для традыцыйнай вёскі звычайная справа. Аднак акрамя краязнаўча-этнаграфічнай працы я ўжо 12 гадоў вывучаю і папулярызую дагэтуль мала вядомы промысел бортніцтва. Гэта форма пчалярства, а таксама людзі, якія ім займаюцца, асяроддзе. Гэты высакародны промысел захаваўся дзякуючы падыходам мясцовага чалавека да сваёй справы, бо бортніцтва немагчыма перанесці ў іншы рэгіён. Гэты промысел звязвае чалавека са сваім асяроддзем і краем. Бортнікі ведаюць усё — дзе расце пэўная расліна, дзе жыў той ці іншы звер, дзе ён прабягаў. Таксама трэба ведаць і адчуваць паводзіны кожнай істоты. І таксама разумець з'явы прыроды, якія з'яўляюцца станоўчымі ці адмоўнымі для гэтага промыслу: калі яны адбываюцца — што прыносяць з сабой. Натуральна, што папулярызацыя такіх спецыфічных промыслаў — даволі складаная справа, хоць і цікавая.

Яшчэ шмат надзвычай цікавых дакладаў гучала на краязнаўчай прэзентацыі. Аднак хіба змесціш іх усе ў адным артыкуле? Кожны раён багаты, асаблівы па-свойму. Калі мы будзем глядзець на свет раскрытымі вачыма, пабачым яшчэ шмат чаго цікавага.

Ніна ШЧАРБАЧЭВІЧ.

Пантэон Айчыны

Спірыдон Собаль

(? — каля 1645)

Ён усё жыццё нёс людзям асвету. Сам сябе Спірыдон Собаль называў «друкаром пісанняў боскіх». Друкаваў ён кнігі, навучаў дзетак і бачыў у гэтым сваё пакліканне.

Сын магілёўскага бурмістра Багдана Собаля быў актыўным сябрам Магілёўскага праваслаўнага брацтва. Ён валодаў грэчаскай, лацінскай і нямецкай мовамі, меў вялікія веды і шчодра дзяліўся імі. Быў «ректором школы Могилевское». Вучыў ён — вучыўся і сам. Школа дала Спірыдону Собалю багаты досвед настаўніцтва, і ён выпрацаваў сваю методыку навучання дзяцей грамаце, што, зрэшты, і спатрэбілася яму ў асветніцкай дзейнасці.

Пасля 1624 года Собаль пераехаў у Кіеў, дзе таксама ўзначаліў школку праваслаўнага брацтва. Аднак Спірыдону хацелася большага — друкавання «писаний божественных». Собаль заснаваў друкарню, у якой у 1628 годзе і выдаў сваю першую кнігу «Лімінар, сірэч кветнік» візантыйскага пісьменніка Яна Мосха. Гэта быў зборнік маральна-павучальных апавяданняў, перакладзены на царкоўнаславянскую мову.

За два гады працы ў сваёй кіеўскай друкарні Собаль выдаў яшчэ некалькі кніг, сярод якіх і «Апостал». У 1630 годзе Спірыдон Собаль па запрашэнні мсціслаўскага кашталяна Багдана Статкевіча ўзначаліў друкарню ў Куцеінскім манастыры каля Оршы. Работа ў Куцеінскай друкарні была плённай. Адна за адной выходзілі кнігі: «Псалтыр» (пад назвай «Брашна духоўнае»), «Буквар», «Малітвы паўсядзённыя» (1631 год), «Часаслоў» (1632 год). Пэўна, галоўнай для сябе кнігай

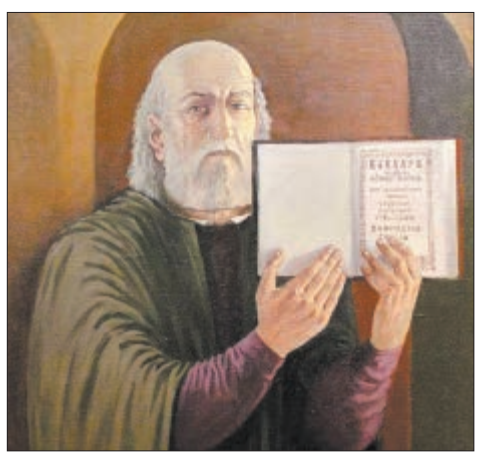

Собаль лічыў «Буквар», у якім ён выкарыстаў сваю методыку «учения детям начинающим чтению» — простую для авалодання граматай. Методыку Собаля выкарыстаў маскоўскі друкар Васіль Бурцаў, які ўслед за беларускім асветнікам назваў сваю граматыку «Букваром». Так гэтая назва з цягам часу замацавалася за падручнікамі па граматыцы. Такім чынам, Спірыдон Собаль як бы стаў «хросным бацькам» буквара.

Для беларускага асветніка важна было і выхаванне дзяцей у хрысціянскім духу, таму ў «Буквар» ён уключыў найважнейшыя палажэнні хрысціянскай веры і малітвы.

Спірыдон Собаль добра разумеў значэнне друкарскага станка для пашырэння асветы і адукацыі народа. Друкар жадаў пашыраць друкарню і выдаваць шмат «знаметных книг». Аднак з-за недахопу сродкаў ён мусіў перавыдаваць свае ранейшыя кнігі. У 1635 годзе Собаль заснаваў друкарню ў Буйнічах, дзе выдаў «Псалтыр». А пасля перабраўся ў родны Магілёў. Тут у 1636 годзе Собаль перавыдаў свой «Буквар языка словеньска», значна перапрацаваны і ўдасканалены «Псалтыр» (1637 год) і «Тастамент» (1638 год). Гэта былі апошнія выдадзеныя Спірыдонам Собалем кнігі.

Нешта не заладзілася ў Собаля ў Магілёве, і ён вырашыў перанесці сваю дзейнасць у Маскву. Як яму здавалася, там ён мог зрабіць шмат. У 1637 годзе Спірыдон Собаль разам з магілёўскімі купцамі пабываў у Маскве. Ён сустрэўся з маскоўскім друкаром Васілём Бурцавым. Той не толькі прызнаў высокае майстэрства беларускага друкара, але і набыў у яго друкарскія прылады. Акрылены надзеямі на лепшае, Спірыдон Собаль вярнуўся ў Магілёў, распрадаў сваю маёмасць і адправіўся ў Маскву. Навучаць «словалитному делу» маскоўскіх друкароў, скласці такія патрэбныя слоўнікі лацінскай, нямецкай і грэчаскай моў. Як гэта часта бывае — шчырыя памкненні падзвіжніка разбіваюцца аб глухую сцяну абыякавасці, а то і звычайнай боязі новага... Так здарылася і з Собалем. Друкара затрымалі ў Вязьме для вырашэння яго лёсу. Цару Міхаілу Фёдаравічу паведамілі аб жаданні магілёўскага друкара перакладаць на рускую мову «богоносныя» кнігі і навучаць дзяцей грэчаскай, лацінскай і польскай «писмени». Ды і сам Собаль пісаў цару чалабітную з просьбай дазволу «издавати и прочая книги божесвенныя, душеполезныя и языка научити ся или толмачити». Спірыдон Собаль прапаноўваў цэлую асветніцкую праграму: кнігадрукаванне, пераклад кніг, стварэнне школы для навучання дзяцей замежным мовам. Разам з Собалем ехалі і «паспешнікі»-паплечнікі яго асветніцкай дзейнасці. Можна ўявіць маштабы дзейнасці Собаля: у спрыяльных умовах ён мог стварыць сапраўдны культурна-асветніцкі цэнтр у Маскве.

Нарэшце ў Вязьму прыйшоў загад: «Государь указал того могилевца Спиридона Собаля из Вязьмы отпустить назад у Литву, а в Москву его отпущать не велел, чтоб в его ученья и в книгах смуты не было... и от него б, Спиридона, какая ересь не объявилась». Са скрухай Спірыдон прызнаўся: «О сих ответу не прием, по смотрению Божию, нужди настоящаго дела моего печатного возвратихся к себе». Расчараванне было такое вялікае, што Собаль сыходзіць ад свецкай мітусні ў Кіева-Пячэрскі манастыр і прымае манаства.

Славу асветніка неслі па свеце яго выданні. З далёкай Валахіі ў 1645 годзе да былога друкара прыйшло запрашэнне друкаваць там кнігі. Зноў можна было жыць сваім пакліканнем. Немалады ўжо Собаль сабраўся ў дарогу. Толькі дарога была апошняй. У канцы таго ж 1645 года Спірыдон Собаль «печатник писаний божественных» памёр.

Шкада апантаных людзей, якія не змаглі ажыццявіць напоўніцу свае добрыя і патрэбныя намеры. Гэта не загублены талент — гэта згублены ў часе талент, які абавязкова адкрыюць іншыя. Калі талент і маленькі — ён камусьці спатрэбіцца. А на «Букварах» Спірыдона Собаля ўзгадавалася некалькі пакаленняў, і паводле яго методыкі навучаюць граматыцы і цяпер. Дык, што ні кажы, усё ж увасобіў ён свой талент высока і годна.

Вітаўт ЧАРОПКА.